

TADBIRKORLIK VA BIZNES FAOLIYATI

Ibrohimov Shoxumirza

University of Business and Science.

"Iqtisodiyot" kafedrası o'quvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15716143>

Annotatsiya. Maqolada tadbirkorlik va biznesni rivojlantirish choralari haqida aytib o'tilgan. Bunda tadbirkorlik qanday boshlanadi. Tadbirkorlik – o'z mulki bilan tavakkalchilik asosida daromad (foyda) olishga qaratilgan tashabbuskor faoliyat ekanligi tushuntirib o'tiladi.

Kalit so'zlar: Tadbirkor, biznes, yuridik shaxs, foyda, business, korxona, tashkilot, firma, XYS, TIA.

Tadbirkorlik yoki biznes (inglizcha: *business* – „bandlik“), deb har qanday qonuniy tijorat faoliyatiga aytiladi. Tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi shaxs tadbirkor, deyiladi.

Xususiý tadbirkorlik kapitalistik iqtisodiyot negizidir. Sotsialistik iqtisodiyotlarda tadbirkorlik bilan hukumat, jamiyat yoki ishchilar kasaba uyushmalari shug'ullanadi.

Tadbirkorlik xo'jalik yuritish ko'lamiga qarab, yirik, o'rta va kichik turlarga bo'linadi.

Yirik tadbirkorlik ishlab chiqarishda 500 dan ortiq kishi band bo'lgan, o'rta tadbirkorlik esa 20–500 kishi band bo'lgan korxona (firma) lar, kichik tadbirkorlik 10–20 va undan kam kishi ishlaydigan korxonalarni qamraydi. Yirik va o'rta tadbirkorlikka, asosan, yirik ishlab-chiqarish, ko'p sonli tovarlar chiqaradigan, mexanizatsiyalashgan hamda avtomatlashgan sohalar kiradi.

Kichik tadbirkorlik qishloq xo'jaligi, aholiga xizmat ko'rsatish sohalarida keng tarqalgan.

Kichik tadbirkorlik sharoitga tez moslasha olishi bilan boshqalaridan farqlanadi va shu bois u keng tarqalgan

Tadbirkorlik – o'z mulki bilan tavakkalchilik asosida daromad (foyda) olishga qaratilgan tashabbuskor faoliyat. Tadbirkorlik bilan shug'ullanish uchun davlat ro'yxatidan o'tish kerak.

Tadbirkorlik bilan yuridik shaxs tashkil etib yoki tashkil

etmasdan qonun hujjatlarida taqiqlanmagan har qanday faoliyat bilan shug'ullanish mumkin. Tadbirkorlik faoliyatini rnuvaffaqiyatli amalga oshirishning asosiy omillaridan biri - bu tadbirkorlik subyekti (korxona, tashkilot, firma) ichki rejalarining mukammalligi, sifat darajasi hisoblanadi. U o'z ichiga istiqboldagi maqsadlarni aniqlash va ularga erishish yo'llari hamda resurs ta'minotini oladi. Barcha ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlardagi kabi tadbirkorlik faoliyatida ham har bir tadbirkor uchta masalani hal qilishi kerak.

1. Qanday tovar va xizmatlar ishlab chiqarish kerak.
2. Bu tovar va xizmatlarni qayerda hamda qaysi texnologiya orqali ishlab chiqarish kerak.
3. Bu tovar va xizmatlarni kim uchun ishlab chiqarish kerak.

Muayyan tadbirkorlik g'oyasini amalga oshirish uchun tartibsiz, rejalashtirilmagan xatti-harakatlar emas, balki g'oyani amalga oshirish maqsadlari, vositalari va yo'llarining mumkin bo'magan barcha muqobil variantlarini taqqoslash imkonini beradigan yaxlit tizimga tushirilgan tadbirkorlik faoliyatini rejalashtirish jarayoni zarur bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasining fuqarolik kodeksiga muvofiq, tadbirkorlik faoliyati bu yakka ish yuritish va tavakkalchilikka asoslangan, mulkdan foydalanish, foyda olish omilidir.

Turli xil ta'riflar ichidan ushbu qo'llanmada quyidagilarni keltirib o'tamiz.

Tadbirkorlik - bu amaldagi qonunlar doirasida kishilarning foyda olishga qaratilgan tashabbuskorlik bilan xo'jalik faoliyatini yuritishiga asoslangan sohibkorlik faoliyatidir.

Rejalashtirish - bu tadbirkorlik subyektini tashkil etish, rivojlantirish va faoliyat ko'rsatishi uchun ishlab chiqilgan reja va uning amalga oshirilishini nazorat qilishdir.

Umuman olganda, rejalashtirish - bu oldinda turgan harakatlarni asoslash bo'yicha ma'lum otlarni qayta ishlash jarayoni va maqsadlarga erishishning eng samarali usullarini tanlashdir. Biznes reja ~ korxona faoliyatining asosiy yo'nalishlarini o'rganish natijasini ifodalovchi hujjat; bu tashkil qilinayotgan yoki qayta jihozlanayotgan firma ishining tavsifi; bu tadbirkorga o'z ishini tashkil qilish uchun zarur ish quroli. Biznes reja oddiy rejadan farqli o'laroq, muayyan bozorda biror-bir xo'jalik yurituvchi subyekt (XYS)ning tarmoq bo'yicha rivojlanishi rejasini aks ettiradi. YYS bir vaqtning o'zida bir necha biznes rejaga ega bo'lishi mumkin. Biznes rejalar biznes hajmiga qarab turlicha bo'lishi mumkin. Masalan, kichik biznesda biznes reja va korxona rejasi tarkibi va hajmiga qarab bir xil bo'lishi mumkin. Shuningdek, biron loyihani amalga oshirish yoki biron texnologiyani joriy etishda ayrim hollarda texnik-iqtisodiy asosnoma ishlab chiqish talab qilinadi. Texnik-iqtisodiy asoslash (TIA) - bu tadbirkorlik loyihasini amalga oshirish va loyiha bo'yicha yakuniy qaror qabul qilishning eng muhim investitsiyalash bosqichlaridan biri hisoblanadi. Tor doirada TIA - bu boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun maqsad qilingan vazifalarni, majburiyatlarini amalga oshirish imkoniyatiga qarab zaxiralar va iqtisodiy natijalarni natijalar hamda qiymat ko'rsatkichlarida asoslash hisoblanadi.

Maqsadlar, shartlar va ish hajmiga qarab TIA mustaqil hujjat sifatida biznes reja ishlab chiqish uchun asos bo'lishi yoki biznes rejaga bir bo'lim qilib kiritilishi mumkin. Loyiha - bu kutilayotgan texnik, texnologik va tashkiliy-iqtisodiy maqsadlarga erishish uchun zarur g'oya va uni amalga oshirish uchun zarur vositalarning ifodasi hisoblanadi. Loyiha, shuningdek, ma'lum harakatlarni amalga oshirish uchun zarur tashkiliy-huquqiy va moliyaviy hisob-kitob hujjatlari yig'indisi deb ham tushuniladi. Investitsiya loyihasi - bu ijtimoiy samaraga erishish yoki daromad olish uchun yangi tovar (xizmat)ni ishlab chiqarishni tashkil etish yoki mavjud ishlab chiqarishni modernizatsiya qilishga yo'naltirilgan kompleks chora-tadbirlar yig'indisidir. Biz ushbu qo'llanmada zarurlik darajasiga qarab reja, biznes reja, tadbirkorlik loyihasi, TIA kabi atamalarni uyg'unlashgan holda ishlatdik, Tadbirkorlik loyihasi - daromad olish maqsadida ishlab chiqarish yoki tadbirkorlikning turli sohalarida xizmatlar ko'rsatish bo'yicha ishlab chiqarishni tashkil etishga yo'naltirilgan loyiha tushuniladi. Tadbirkorlik faoliyatini rejalashtirish asosida shu loyihani amalga oshirish imkoniyatlarni aniqlash yotadi. Biroq tadbirkorlik faoliyati iqtisodiyotning qanday sohasida bo'lmasin, tavakkalchilik bilan bogliq. Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik loyihasini amalga oshirishga ko'pgina omillar qarshi ta'sir ko'rsatadi.

Bunda ayrim omillar tadbirkorlik g'oyasini amalga oshirishning istiqboliligidini ko'rsatsa, ba'zilar uni amalga oshirish mumkin emasligini yoki katta tavakkalchilik bilan bogliqligini ifodalaydi. Tadbirkorlik g'oyasini amalga oshirishga ta'sir etuvchi omillarning o'zgaruvchanligi, noaniqligi ushbu ishni yanada murakkablashtiradi. Ularning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishga ta'sir darajalarini sinchkovlik bilan tahlil qilish har bir tadbirkorning asosiy vazifasi hisoblanadi. Tadbirkorlarning tajribasi, biznesdagi zafarlari va mag'lubiyatlari, ayrim tadbirkorlarning kasod bo'lishi yoki gullab-yashnashi sabablarini, jahon amaliyoti va iqtisodiy jarayonlar bilan umumlashtirib o'rganish bugungi kunda tadbirkorlik loyihasini amalga oshirish

bilan bogʻhq tavakkalchilikni oldindan aniqlash yoki uni sezilarli darajada kamaytirishga imkon beradigan, ishning muvaffaqiyatliligini taʼminlaydigan butun bir chora-tadbirlar kompleksini ishlab chiqishga olib keladi. Bunday samarali vositalardan biri taxminiy narxlar aniqlash, texnikiqtisodiyizlanishlar olib borish va biznes rejalar ishlab chiqishdir. Loyihaning hayotga tatbiq qilish mumkinligini aniqlash, uning tadbirkor uchun foydalik darajasini hamda loyihaning bozordagi va moliyaviy samaradorligini baholash biznes rejaning asosi hisoblanadi. Biznes reja yaratishda foydalaniladigan uslub izlanish obyekti. tadqiqotchilar malakasi va mahorati, tadqiq qilish uchun qoʻyilgan vazifaning xarakteriga qarab turli xil boʻladi. Har bir reja ishlab chiquvchi yoki TIA ni amalga oshiruvchi oʻz fikriga asosan tadbirkorlik loyihasi toʻgʻrisida batafsil maʼlumot beradigan mavjud adekvat uslubni tanlaydi yoki oʻz uslubini ishlab chiqadi. Shuning uchun ham barcha mamlakatlar, hududlar, sohalar, korxonalar uchun umumiy qoʻllash mumkin boʻlgan universal uslub yoʻq. Boshqa tomondan esa, biznes reja ishlab chiqishning barcha uslublari aynan bir xil tushunchalar, maʼlumotlar bazalari, mezonlar bilan ish koʻradi, natijada ularni oʻziga xos xususiyatlarini eʼtiborga olgan holda biznesning istalgan bir sohasida qoʻllanadigan qilib yagona universal uslubga jamlash mumkin. Tadbirkorlik loyihasining murakkabligi, tadqiqot, TIA ning tuzilishi va hajmi tashkil qilinayotgan

korxona yoki amalga oshirilayotgan loyiha hajmiga va iqtisodiyotning qaysi tarmogʻida biznes amalga oshirilayotganiga bogʻliq. Har qanday tadbirkorlik loyihasi gʻoyadan boshlanadi va tayyor mahsulot ishlab chiqarguncha bir-biri bilan bogʻliq bir necha bosqichlarni bosib oʻtadi.

Uni amalga oshirish davomida 3 ta davr ajratib koʻrsatiladi: investitsiya oldi, investitsiya qoʻyish va ishlab chiqarish. Yirik boʻlmagan korxonalar, kichik biznes subyektlari uchun oddiyroq. Bu reja loyihaning qisqacha tavsifi (rezyume) va nisbatan batafsil hisob-kitoblarni oʻz ichiga oluvchi asosiy qismdan tashkil topadi. Rezyume tadbirkor sherikchilik qilishni taklif qilayotganda yoki kredit soʻrab murojaat qilayotganda tashqi foydalanuvchilar uchun taqdim qilinadi.

Yuridik shaxs — fuqarolik huquq va majburiyatlarining subʼyektlari hisoblanuvchi korxona, muassasalari, tashkilotlar. Oʻzbekiston Respublikasi fuqarolik qonunchiligiga koʻra, Yuridik shaxs oʻz mulkida, xoʻjalik yuritishida yoki operativ boshqaruvida alohida mol-mulkka ega boʻlgan hamda oʻz majburiyatlari yuzasidan ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, oʻz nomidan mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlarga ega boʻla oladigan va ularni amalga oshira oladigan, majburiyatlarni bajara oladigan, sudga daʼvogar va javobgar boʻla oladigan tashkilotdir. Yuridik shaxslar mustaqil balans yoki smetaga ega boʻlishlari kerak.

Xulosa.

Tadbirkorlik va biznes faoliyati jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy, innovatsion va ekologik rivojlanishida katta ahamiyatga ega.

Bu faoliyatlar orqali yangi ish oʻrinlari yaratiladi, daromadlar oshadi, ijtimoiy loyihalar qoʻllab-quvvatlanadi va barqaror rivojlanish taʼminlanadi. Shu sababli, tadbirkorlik va biznes faoliyati jamiyatdagi taraqqiyotning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-fevraldagi "O'zbekiston – 2030" strategiyasini "Yoshlar va biznesni qo'llab-quvvatlash yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi PF-37-son Farmoni.
2. <https://lex.uz/docs/-6600413>
3. Vikipediya.
4. <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=http://banklar.uz/uz/o-zbekiston-banklari.html&ved=2ahUKEwi6moDakfiJAxVgDRAIHUWBBSYQFnoECF8QAAQ&usg=AOvVaw2l2GxjptiF6bGAwO6j7mvA>.
5. <https://www.stat.uz/uz/>